

ТВОРИ І. СРЕЗНЕВСЬКОГО
І О. ШПИГОЦЬКОГО

КОРНІИ ОВАРА

ДУМКА І

(Як поконтрактувався козак Корній Овара із бісом і що з того було)

1
Койдак шумить, гуде Койдак,
Коргуе¹⁾ хвилею, мов чвара²⁾.
Гень — скеля. Гень сидить козак,
Козак - небога — пан Овара.

2
Шумить під скелей хуртовий³⁾,
А понад скелей гай шумує;
По хвилі встав туман сідий,
По лявах ходить і ляцкує.

3
А хмара на небі стоїть.
Зірок не видно. Вітер виє.
Між комишем кажан кружить;
Очима з гая вовк мурліє⁴⁾.

4
Сидить, знічившись, козак.
Він думу думає, гадає.
Сумує тяжко неборак,
Що долі бідному немає.

5
Сім літ вже він козакував,
Сім раз ходив по Крим
 з кравчиной⁵⁾);
На морі турка випитав,
Та все бездольною годиной.

3 нічим він з бою вихожав,
3 нічим вертався він додому.
3 нічим? Ой, ні! Він добував
Між Агарян⁶⁾ собі сорому.

7
Озвали⁷⁾ раду козаки,
Овару присудили вбити,
Та й, повиходив на шляхи,
До себе почали просити.

8
Почув Овара — й утік
З ляхами слави добувати;
До католиків приставав
Святу віру руйновати.

1) Корувати — бурувати.

2) Ужито в значінні — буря.

3) Хуртовина.

4) Мріє.

5) Так називалися козацькі ватаги за проводом Семерина Наливайка.

6) Між турок.

7) Скликали.

9

Та й тут жене його біда,
 Та й тут його цюке недоля.
 Небога! — Є ще в нас Орда.
 Чого журиться! Божа воля!

10

Пристав Овара до Орди
 І на ляхів пішов з Ордою...
 Недоля з їм, із їм біди...
 Пропав Овара — втік із бою,

11

Утік та й — ось. Гуде Койдак.
 Коргує хвилює, мов чвара.
 Сидить на березі козак —
 Козак - небога — пан Овара.

12

Що буде з ним? Що жде його?
 Чи, мабуть, вже прийшлось
 втопитись...
 Гень — блись! Мара. Та й до його
 Та й ну поперед їм казиться.

13

Мара бісовська то, дідьок.
 Очима лупає, вирляє¹⁾;
 Дугой зігнувшись на кійок,
 Іде, не йде він — шкандибає.

14

Піджавши хвіст, мара тремтить,
 Рогами крутить, колодіє²⁾,
 Сопе, зубами клаць, свистить,
 Та й ка: — Здоров бувай,
 Корнію!

15

Козак сидить, козак мовчить.
 — А то? — пита Мара —
 недоля?

Чого ж мене б не попросить?
 Тоді б ти взнав, що то за
 доля!

16

І озира Мару козак,
 І труситься, й зубами клаца:
 — А що ти? — Що! я твій
 батрак;
 Кажи, яка до нуди³⁾ праця?

17

Кажи: усе зроблю. — Га, щур!
 — Чого ж щуряться від чор-
 тяти?
 Чи злодій? чи я ховтур?
 Не бійсь. Побачиш. Знайдеш
 дяки.

18

Ось слухай, пане, мій совіт.
 Жене тебе біда, недоля,
 Псує тобою цілий світ,
 Псує тобою добра доля; —

19

Недолі тій кінець між нас,
 Між нас. У пеклі він кир-
 патий.
 А в нас добро, добро у нас;
 Всім нас шанує наша мати.

20

І я, старший з твоїх братів,
 Я для тебе знайшов пригоду:
 Багацько дам круглевиків⁴⁾,
 Багацько всякого розводу.

21

Багацько й слави дам тобі.
 Тебе світ стане шанувати.
 Чого лякаться? Не робій!
 Віддай же душу до заплаги.

1) Утворене від слова — вирлятий, банькуватий.

2) Утворене від „коло діяти“ — крутитись.

3) Ужито в значінні — журба.

4) Карбованців.

22

Але... Злякався наш козак.
Хреста не зможе поло-
жити.
Регоче біс.—Що, пане, як?
Чи до контракту присту-
пити? —

23

— Ой, ні! Лякаюсь пекла я.
— З чого ж лякатися по-
вада?
— Як згине там душа моя?
— А де ж, кажи, її порада?

24

— Біда на світі жить тобі;
Біда й загинути із світа:
Вона з тобою, хоч що роби,
Хоч цілу ніч молись до
світа:

25

А пекло матер'ю на вік.
Та не горюй. Добро між
нами.
Аби ти зачний¹⁾ чоловік,
А то зживешся, як з бра-
тами.

26

Музика є й у пеклі в нас,
Та ще, козаче, як і грає!
Як вапне будько у ковбас,
То всі регочуть, все стрибає.

27

Горілка є, мед, пиво є;
Як скажеш — зваримо й ков-
тирю...²⁾
Так в нас; а далі — все твоє,
Що ти не вздриш по коло-
мирю.

28

Всім будеш, пане мій, багат;
Та й буде все тобі в пой-
гранок³⁾.
Чи схоче серце до дівчат,—
Багацько знайдемо панянок.

29

Чи золотих круглевиків,
Чи то якої худоби, пане...
Козаченьку, яби б захотів,—
То все твоє, твоє надбане.

30

Оттак в нас, пане. Та за тим
Охочі так до нас і люди,—
Пани, князі,— всіх не злічим,
А козаки, хлопці та судді...

31

Гай, гай! Вже нічого казать:
Така кравчина хоч на ляха.
І верховодить вашу рать
Старий Богданко-сіромаха.

32

Коли що він тобі не люб,
Є в нас Сірко і Дорошенко,
І з Бруховецьким Лизогуб,
Із Пушкарем Лінчай Крав-
ченко.

33

Мазепа в нас ганчірки пре,
Латає кунтуші Виговський;
Тетерю Полубіток тре,
А кашоваром Розумовський.

34

Оттак в нас, пане, і на вік,
Навічний вік. Добро між нами
Аби б ти зачний чоловік,
А то вживешся, як з братами.

¹⁾ Шановний.

²⁾ Незручний витвір від слова ковтати.

³⁾ За іграшки.

35

Тимчасом, щоб ти все пізнав,
 На світі сім дам тобі волю :
 Живи собі, гуляй собі
 І забувай свою недолю.

36

І воля та на десять літ.
 Як ізойдуть,— опівніч, свату,
 Прийдець Дідьок недай-біг-
 світ
 У панськую твою палату.

37

Прийдець,— тоді всьому кінець.
 Задумав думу пан Овара.
 Блискнув тритин, мов каганець,
 Та й зирк, та й вп'ять чорніє
 хмара.

1836

38

— Чого ж гадати, пане мій ?
 Ось і кишень грошей—плата
 В задатку. Грошей не жалій—
 На вік кишень приськовата.

39

Задумав думу пан козак,
 Та й каже :— Буде то, що
 буде !
 Хіба я первий?.. Де контракт !
 І хай Овару знають люди.

40

Розрізав руку пан козак
 Та й підписав контракт із
 бісом.
 Койдак шумить, гуде Койдак,—
 Козак із бісом вже за лісом.

УКРАЇНСЬКІ ТВОРИ

ТІЛЬКИ ТЕБЕ ВБАЧИЛА

Тільки тебе вбачила, мій милий коханий!
Тільки ясні оченьки ти на мене взвів —
О як, моє серденько, ти тільки глядів;
Білий світ заслали скрізь якіся тумани;

*

Паше з мене полом'ям, і, в день літній, ясний,
Лютий мороз тіпа всю; стою, обмертвів;
Мовити хотіла я — язык занімів;
Сумно мені сталося; дух гвалт підняв страшний.

*

Серце мало б вирвалось; я млію, тремчу,
Мру і оживаю вп'ять; слізьми як заллюся,
Руки врізь розкинулись, до тебе лечу;

*

Моцно жму до серденька, і вже не пущу.
Хоть вмру я біля тебе, а не розлучуся;
Або твоя, милий, або — утоплюся.

ЗНАЄШ, САНЮ-СЕРДЕНЬКО!..

Знаєш, Саню-серденько!.. О мила година!
В весну, в лузі темному, ми рвали квітки;
Ніжні твої рученьки плели мні вінки.
„Швидче стане“, мовила ти, „чорна калина,

*

Ніж покине милого ввік вірна дівчина“.
В щічках твоїх ніжненьких угнулись ямки,
В ясных чорних оченьках тремтіли слізки;
В руки мої впала, мов маленька дитина;

*

Стонеш, ніби горлиця, і к груди грудь льне;
Мовиш: „чи кохаєш, як кохав ти мене?“

*

— Хай, хай люди стануть всі тверді, як камні,
Хай барвінок в весночку зав'яне, посхне,
Білий світ ввесь в чорному потоппе тумані,—
Вірний ввік останусь все коханій я Сані.

НАПЛИВ Я НА РОЗЛІГ СУХОГО ОКЕАНУ

Наплив я на розліг сухого океану,
Ниряє в зіллі віз і, мов меж хвиль човнок,
Пливе меж пойних лук по келему квіток;
Минаю острови зелені я бур'яну.
Смеркає вже; нігде ні шляху, ні кургану;
Шукаю шляхових на небі я зірок,
Гень, блись! Чи хмара то? то зіроньки світок?
Ні! то синіє Дністр — то світло Акерману.
Пождім... Як тихо все! Я чую журавлів;
А їх ключа б не вздрів бачнійший з соколів.
Я чую, як в траві метелик колихнеться,
Як гадина слизька до зілля доторкнеться.
В тиші сей слухаю так пильно, зацікавив,
Що з родини б чув гук. Ніхто не одкликнеться!

МАРІЯ

Пан пишний Кочубей, на славу!
Кругом, як панночку, Полтаву
Квітчають хутори його,
З садками й темними лугами.
Все бучно, найдеш усього:
По волі коні косяками
Басують, мріють по степах;
А хто степи його огляне?
І хто поліче все надбане
В світлицях, скринях і льохах?
Та що йому і коні сії,
І довгогріві, й воронії,
І вся худоба йому та?
Хай гору срібла дасть орда,

І коні ще будь вороніше;
А таткові всього миліше,
Любіше доня молода.
А що ж, Полтавонько-матусю?
Хто бачив краще, ніж Марусю?
Хай квітку темний темний луг
коха,—
Не викоха її свіжіше;
Лілія біла, рівна хай,—
Вона й її біліш, рівніше!
На ставі пишно лебедь сплив,—
Вона рушається пишніше!
Хто птицю на літу ловив
Вона і від неї бистріше;

І снігу груди їй біліш,
І кучері лязні чорніш
Самої хмари в темні ночі;
І зіроньок ясніші очі;
А рання роза — ротик їй.
Не об одній уроді сій,—
Уроді марній квітці літа,—
Всіх дивовала слава світа! —
О, ні! душа ще краще в ній!

О, як Полтави ясна панна
Розумна, тиха і не чванна!
Зате на диво й женихів
Москва й Україна їй слала,
Вона ж вінця, як ланцюгів,
Лякалась, відо всіх втікала,
І всіх з нічим випровожала.
Аж ось — сам Гетьман шле
сватів!

МАЛОРОССИЙСКАЯ БАЛЛАДА

По долині, ген, тумани, по долині сиві.
Скребе землю, й рже, й гегоче кінь мій довгогривий.
Вже на борзих сіла коней козацькая сила!

Прощай, серце моє, Саню, прощай, моя мила.—

„Ох, я бідна сиротина!.. Боже милостивий!

Ой, куди ж ти, мій козаче, куди, чорнобривий?“—

По долині, ген, тумани: то військо козаче,
І козаче, і Московське, а до віська скаче,

„Як лунь білий, вітру хутчий, енерал Суворий...
„Ой, брати ви мої любі, хто бачив з вас гори?

„Побачимо ж ходім гори сніговії“— він каже,

„По вбитому Королеві поминки з ним справим,

„З супостатів крові пива червоного зварим.

„Душно край їх натопимо, дамо пир на диво,

„Й розіп'ємо гуртом щиро те червоне пиво“.—

„О мій милий! іспий слъози й кров твоєї Сані;

А не кидай мене тільки, Прокіпе коханий!“

„Не плач, мила, не вбивайся, не рви мого серця!—

Вп'ять вернуся щирим, вірним, як пир сей минеться!—

„Ой ні, мабуть! вже не даром твій кінь он сумує!

Чудно, трудно мені! серце не добро віщує!—

*

Засмутився Прокіп хробрий, як місяць у хмарі.
Навернулись дрібні слізки на оченьки карі.
Впала Саня на козака й бідная взридалась,
Й на грудях його мов горлиця по дітках вбивалась.
Довго плакав з козачкою козак молоденький;
Стоїть сумно й не промове, тут козак старенький.
І не хлипне! Хто зозулю підстрелену вбаче,
Взглянься: сива зозуленька не стогне й не плаче,
А круг серця джюрить чорна кров. „Козаче, вернися;
„О мій милий, о мій любий, ще хоч оглянися!“—

Ні! не чує! вже далече козак молоденький!..
На взаводи кінь, як птиця, мчитьсь вороненький.

„О, мій милий, о мій любий, махни хоч рукою!“—
Ні! не чує! вже й не видно його за горою!
Впала Саня в темнім гаю, його не догнавши—
Там, де впала, зозуленьки сльози баче, вставши.

*

То не хмара через ріки, ліси, баяраки,
Йде далеко, йде далеко,— то руські й козаки.
То не чорних грачів сизі орли пугать, гонять,—
Руські віська то пранцуза ріжуть, б'ють, полонять.
Дуб зелений гой-полистий квічає долину,
Й укрива від буйних вітрів калину й шепшину...
Реве буря, реве грізно й на дуб налягає;
Прийшло й нашим лихо: ворог в город нас стісняє.

*

Пливе човен людей повен на пінявім морі;—
З гори хвилі ревуть грізно й громотить грім в горі.—
Оцей човен—наше вісько, що веде Суворий;
А ті хвилі—Швейцарськії поднебесні гори.
Як човнові не втонути в лихий хуртовині!
О, як спастись нашим віськам в ворожій чужбині..
Царю білий! твої діти, ясні соколята,
Що ж їм труд, невзгода, злидні й ворожа завада?
Попід небом там гуляють в увесь літ орлята;
А старший їх йому рівні весь світ і не баче!..
Чому ж кряк он де над кручею надгорною кряче?..
Як на пирі, де смерть широко сама всіх частує,
Голов буйних не зложити?.. Бач, кінь он сумує!
Чий же кінь се?—кінь Прокіпів.—Бідная година!
Йти на охвіт братам своїм тут вклавсь, козачино.
„Ой ви, вітри, буйні вітри, чим гнути вам лози,
Гляньте, зжальтесь на дрібнії ви Санині сльози!
Возьміть мого миленького на бистрії криля
І примчить його мерщій легче, аніж човен хвиля!“
Ні!—глухії буйні вітри річ розносять з свистом...
Не ліс шумить за пів гори;—внизав, як намистом,
То Суворий своїм віськом, гори сніжні груди,
„Не хочете ховать мене, що ж із сього буде?
„Дітки мої, милі, любі!.. Він мове народу.
„За тобою всі хоч в пекло, в полум'я і в воду!“
І сипнулось все на гору страшную, крутую.
О, як гинло храбре вісько в годину сю злую!

Посковзнеться, покотиться на дике каміння
Й на літу ще його гостре розірве креміння,
А впаде де — і не видко! так згив і чорнявий,—
Син Чуприни Радька, Прокіп, козак кучерявий!
Й вітри буйні не сжалились на всі сльози Сані!..

По долині туман чорний, а в тому тумані
Сном понурим сумна чутка йде в хату Радькову;
Туга томе молодицю; нуде чорноброву...
З хмари місяць виступає; сидить вона бідна,—
Смутна, дикая, страшная, як мертвячка, блідна;
І не мове, і не стоне, і не плаче! за пів ночі,
Заплющилися насилу болячі їй очі.
З хмари місяць виступає. Сонна, ще страшніша,
Сонна Саня, ще блідніша, дичіша, сумніша.
Ось непевная схватилась; слуха — мов щось криче;
Що ж то?—ворон! глядь—мов з бору щось чорного скаче.
Вона з хати,—місяць в хмари, вітер закрутився.
Й, буйний, ломе все; ліс темний, ревучи, схилився;
Сірі сови полохнулись і в лісі завили...
„Швидче, швидче, козаченьку, серце моє, милий!“
Мове — й мчить молодиця, як бистрая птиця...
Місяць в хмари. Де ж дівчина, Саня молода? —
В високому бур'яні, вже й холодна й німая!..

РОСІЙСЬКІ ТВОРИ ПЕСНЬ ИЗ БАШНІ

Отрывок из поэмы: „Конрад Валленрод“

Кто изочтет мои и вздохи и рыдания?
Ужель томлюся я столь долго, и стенанья
Ужель язвительны и столь едка слеза,
Что от их яда всю решетку с'ела ржа!..
Где ни падет слеза, сквозь хладный камень сей
Пройдет, как бы в сердца чувствительных людей.
Неугасим огонь в чертогах Святорога,
Неизсякаем ключ на высотах Мендога;
Но вечный тот огонь живет жрецов собор,
Но вечный ключ живет снега, туманы гор.
Никто ж ни слез моих, ни вздохов не живет,
А очи до сих пор и сердце так болит!
Где вы, без грусти дни и ночи без мечтанья,
Вы, ласки матерни, отчески лобзанья,
Палаты пышные, веселый край родной?
Как тихий ангел, там невинности покой,
И в поле и в дому, и в ночи и средь дня,
Хотя невидимый, любил, хранил меня.

Прелестных три сестры у матери мы были.
И первую меня в замужество просили...
Как пышно ты, судьба, велела мне расцвести...
Но кто же мне сказал: *другое счастье есть!*
Прекрасный юноша! зачем ты открывал
Мне то, о чем в Литве никто еще не знал:

О божьих промыслах, об ангелах небесных,
Святейших истинах и городах чудесных,
Где люди молятся в блистательных церквах,
И нежные князья, с любовью в очах,
Как наши рыцари, горят лететь на бой,
Как наши пастухи, покорны пред красой;
Где человек, с себя покров свергая брэнной,
В роскошны небеса парит душой нетленной...
Всему я верила, что ты ни молвил мне,
Душой и я неслась к небесной той стране...
С тех пор мечтаю я, в благой и злой судьбе,
О небесах одних и — об одном тебе!
С каким на твой я крест взидала умилением!
В блаженстве будущем он был мне увереньем!..
Увы! с креста того вдруг разразился гром —
И все, все умерло, угасло все кругом!..
Но нет, не ропщу я, хоть слез и полны вежды,
Все у меня отняв, не отнял ты надежды!..

Надежды... брег пустынных вод и лес,
И сонный дол вторили тихим эхом; —
И Валленрод вздрогнул и, с диким смехом,
Вскричал: где я?... *надежду* слышу здесь!..
О чем поешь?! Цвела, я знаю, ты...
Так! три сестры у матери вы были,
И первую тебя в замужество просили...
О горе, горе вам, прелестные цветы!..
Ужасный змей в цветник прокрался сада, —
И где ни льнет блуждающая грудь,
Там розам всем увясть, траве усхнуть
И пожелтеть всему, как перси гада.
Пари в былом и дни воспоминай,
Которые доселе
Вела бы в тихом ты веселье.
Когда б... Молчишь?... О, пой и проклинай!
Но яд слезы, с'едающей и камень,
Пусть не исчезнет он, пусть на меня падет;
Я шлем сниму, — пусть он чело мне жжет.
Так, пусть! Сносить готов я страшный пламень!..
Я жажду знать, что душу в аде ждет.

МАЛОРОССИЙСКИЙ РОМАНС

Ворон у явора — явор шумит;
Горлица в сумрачной роще воркует;
Юношу тяжело кручина томит;
Нежная дева вздыхает, тоскует.
Горлице явор лелеет птенцов;
К явору вран: сизоперая рвется.
Нежила страстных два сердца любовь;
Недруг-разлучник змеею к ним вьется.
Месяц серебристый бледней и бледней;
Рдеет кроваво — и кроется в тучи.
Ветер бушует бурней и бурней;
Стих — озаряется берег зыбучий.
Вран птенца горлицы, каркая, мчит:
Явора व्या склонилась;
Горлица сирая ропщет... парит...
Пала — о камень пустынный разбилась.
Мчатся два всадника — очи горят:
Злоба бушует порывистой бури —
В роще два трупа кровавых лежат;
Нежная дева — в кипучей лазури.

МАЛОРОССИЙСКАЯ МЕЛОДИЯ

Что, явор, зеленые кудри склонил?
Что, юный украинец, задумчив, уныл? —
Мне, явору, грустно в дубраве здесь новой,
И юноше тяжело в чужбине суровой! —
Но явор-сиротка расцвел по весне:
О доля! взлелей же веселье и мне!
На камне я белый песок засеваю,
Горючей слезою песок обливаю,
Но тщетно: нет цвета... крушусь и грущу:
Где ж сердца, где друга — безумец — ищу?..

ДОБРА НОЧЬ

(Сонет Мицкевича)

Добра ночь! на всю ночь гореванье сердцам!
Гений сна! приголубь ее, крилосафирный!
Добра ночь! успокой ее сердце, сон мирный!
Добра ночь! уйми слезы, дай отдых глазам!

*

Добра ночь! с каждой речи дня милого нам
Заронися в ней звук, тихий звук томнолирной,
И баюкай ти ей; убаюкав, эфирной
Тенью лик мой яви ее сонным очам.

*

Добра ночь! обрати ко мне глазки разочек,
Добра ночь!.. поделую лишь ямочки щечек...
И лилейную грудь... Добра ночь, ты бежишь!

*

Добра ночь, ах! ушла, хочешь дверь запирать,
Уж замкнула, увы!.. Добра ночь хоть в замочек!
Но — твердя: добра ночь, я ей не дал бы спать!

ТВОРИ
ЛЕВКА БОРОВИКОВСЬКОГО

УКРАЇНСЬКІ ТВОРИ

„ПОДРАЖАНИЕ ГОРАЦИЮ“

*Beatus ille... etc.
Epod. Car. II*

Щасливий в світі той, хто так уміє жити,
Як наші прадіди живали:
Волами рідними дідівський степ кроїть,
Довги затилка не згинали,
Не кличе барабан в північ на розбиття,
На море човна не спускає,
Не тягне брата в суд; чуприною сміття
З порогів панських не змітає;
А хто на хуторі розсажує садок,
Дорідні вишеньки кохає,
І ножиком кривим до яблуньок, грушок,
Спиливши, різочки щипляє;
Розлігшись на траві, в сопілочку сурмить
І за волами поглядає;
Або із сцільників в липянку мед сочить,
З овечок вовницю зстригає;
Або, як блідну показе осінь твар
І спіла овош пожовтіє,
Він трусить яблука і сушить на узвар,
Та на зиму озиме сіє;
Або, розлігшись, спить під дубом на траві;
Під боком річечка лепече,
В леваді пісеньок співають косарі,
І соловеечко щебече;
Або, як під різдво притрусить землю сніг,
Річки морозець постинає,
Забравши парубків, за пояс взявши ріг,
З собаками вовків ганяє;
Або, розкинувши зрадливі тенета,
Кругом проліска обставляє,
А там з усіх країв кричать: га - ту! га - та!
І заєць в сітку застряває...

І на ніч для зайців він сітку заставля
 (І все сусідові без шкоди)...
 А блисне зірочка — він з добиччю чвала
 До жінки, діток, до господи.
 Він тільки що на двір, а жінка на поріг,
 Його із радощу вітає,
 Вечеря на столі, а дітвора, як рій
 На матку, батька обсідає.
 Як смачно на печі, забравшись на черинь,
 Після охоти відпочине!
 Як завтра весело покине свій куринь
 І знову до роботи кине!

1828
 Харків

МОЛОДИЦЯ

(Предание)

*Improbe amor, quid
 non mortalia pectora cogis?
 Virg. En. IV*

Ватагами ходили хмари;
 Між ними молодик блукав;
 Вітри в очеретах бурхали,
 І Псьол стогнав і клекотав.
 Шуміли верби... рвалось листя;
 Гули вітри попід мостом...
 На пні сиділа молодиця
 Підперши щоку кулаком:

„Повій, вітре, повій, буйний,

Повій із того краю,
 Де живе моє серденько —
 Де милий вітає.

Принесіть хоть слово рідне
 Буйними вітрами:

Як ти там, в чужій сторінці,
 Живеш з москалями?

Ти покинув на родині

Мене сиротою;
 Я спізналась, і зріднилась
 З долею лихою!

Понеси, сердита хвиле,
 Сльози на чужбину:

Нехай скажуть там про мене —
 Я в недолі згину!..

Травень - червень
 1828

Змандрував! забув! покинув!..

Де ж знайшов другуго?

Сирота — одна без тебе

Горе я горюю!..

Як же жить? де ж серце діти?

З ким ним поділюся?

Де ж тепер я, мій миленький,

В світоньку дінуся?

Розступись вода — в тобі я

Погублю все горе...

Ох, мій милий; ох, мій милий...

Доле моя, доле!..

Вона реве, вона блідніє;

Волосся дибом піднялось;

Псьол гоготить, віхрить, дуріє...

— „Прощай!.. ти мій...“ і вниз
 шубовсть!

Заклекотала хвиля в Псьолі;

Клубками піна надулась;

Озався голос на подолі,

І ліс, очнувшись, захитавсь.

Ватагами ходили хмари;

Між ними молодик блукав;

Вітри в очеретах бурхали,

І Псьол стогнав і клекотав.

МАРУСЯ

(Баляда)

З вечера під новий год
Дівчата гадали:¹⁾
Вибігали в огород²⁾,
В вікна підслухали;
З тіста бгали шишечки;
Оливо топили;
Слухали собак: в пустки
О - північ вихрили;
Віск топили на жарку
І з водою в черепку
Долю виливали;
Бігали на шлях вони;
З приказками в комині
Сужених питали.

Темно. Місяць над ліском
Р хмари завернувся...
Пригорнувшись, під вікном
Рюмала Маруся.
„Ти ж, сестрице³⁾, ти чого
З нами не гадаєш⁴⁾?
Під віконечком кого
Відкіль виглядаєш?..
Встань, голубко, не журись:
Вийди з хати, подивись,
Де каганчик світить —
Відтіль буде милий твій...
Під віконечком постій —
Слухай, хто одвітить“⁵⁾...

„Ох, сестриці, як мені
З вами ворожити:
В дальній милій стороні
Як без його жити!
Год⁶⁾ минув — а все не чуть,
Де, чи жив мій милий?
Дні, неділеньки пливуть —
Світ гіркий, остилий!
Слова, вісточки нема;
А без любого сама
Горе⁷⁾ я горюю!
Де ж мені його найти?
Що робить, куди піти?
Де⁸⁾ я помандрую?“

В хаті каганець блищить;
Жар під піччю тліє;
Повна мисочка стоїть —
Віск Маруся гріє.
Ну, Марусю, загадай,
Віск на воду вилий;
Що там виллється — пізнай,
Як живе твій милий:
Чи живе він, чи мертвець,
Чи з тобою під вінець
Піде з старостами;
Зв'яжуть руки рушником,
Коло столика кругом
Обведуть з свічками...

Віск шкварчить — а в серці тьох!
К печі підбігає.
Ухватила черепок —
В воду виливає.
Тихо в хаті; під кутком
Раз цвіркун цвірінькнув,
Північ: тричі під вікном
Півень кукурікнув.
А Марусенька дрожить:
Страшно, страшно ворожить,
Труситься небога;
Слуха — мов що в хату йде,
Мов балака, мов гуде...
Рипнуло в порога...

Що ж Маруся? — На воді
Плитка воску плава,
І дівчинонька тоді
На ній прочитала⁹⁾):
Домовина, хрест, свічки,
Заступ, дві лопати,
Пояс¹⁰⁾, яма, рушники,
Мара, sklep дощатий...
„Горе, милий мій — мертвець!“
Загасила каганець!
Дівка лихо чує...
Сіла, бідна, у вікна,
Серце б'ється, серце зна,
Серце щось віщує...

Цс! — Під хатою скриплять
Санки¹¹⁾ на причілку:
В двір; бояре гомоняють —
Ідуть сватать дівку.
Тихо дверчики скриплять,
Молодий уходить¹²⁾:
„Піп нас жде, свічки горять“
(Дівчині говорить):
„В церкві вже ревуть дяки,
Ждуть світилки, ждуть дружки,
Ждуть хустки весільні“.
За вгородом санки ждуть,
Коні-змії з серця рвуть
Поводи ремінні.

Сіли в санки: коні мчать,
Аж іскрять ногами,
Полозочки аж шумлять,
Сніг летить клочками;
Ззаду так як дим курить,
Степ кругом синіє,
Місяць із-за хмар блищить,
Тільки-тільки мріє.
Серце в дівчини дрожить:¹³⁾
„Що ж мій молодий мовчить?“¹⁴⁾
Забалакай, милий!
Ні півслова: все мовчить
І насупившись сидить —
Так, як глина, білий.¹⁵⁾

Коні по полю летять:
З поля вітер віє;
А навідшиб — гін за п'ять —¹⁶⁾
Церква бовваніє.
Двері вихор відхилив;
Люди в церкві; тліють
Ставники¹⁷⁾ і від кадил
Тільки-тільки мріють.
Серед церкви чорний гріб
І над ним співає піп:
„Буде вічна пам'ять!“
Гірше дівчина дрожить;¹⁸⁾
Коні мимо, все мовчить,
Блідний милий в санях.

Завірюха піднялась;
Рветься сніг клочками:

Чорний ворон раз-у-раз
Кряче над санками:
Чорний ворон не добро
Дівчині віщує!
Лихо в душу залягло,
Лихо серце чує.
На полі огонь блищить:
Між заметами стоїть
Хутірок¹⁹⁾ чималий:
Коні швидче понесли,
Дим ногами підняли —
К хутору примчали.

Прилетіли до дверей,
Зупинились, стали;
Коні, санки, молодий —
Як у воду впали!
Сипле сніг — як²⁰⁾ з рукава;
Крутить заверюха:
В полі вітер завива,
Надуває фуга...
Йй вернуться? — Шлях про-
пав!

От, каганчик заблищав —
І, перехристившись,
Двері тихо відвела,
Поподумала, ввійшла,
Богу промовившись.

Що ж найшла? — Мертвець
лежить —

В головах у тіла
Свічка воскова горить —
Дівка обімліла!²¹⁾
Перед мертвим на столі
Образ — божа мати...
Страшно в хаті бути самій,²²⁾
Страшно кидать хати!
В полі вітер все свистить...
Дівка блідна стоїть —
Богу помолилась.
Страшно підійти к столу:
Перед припічком в углу
Тихо прислонилась.²³⁾

Вітер стихнув, все мовчить;
Буря²⁴⁾ утихає:

Тільки що блищить ²⁵⁾
Свічка догаряє ²⁶⁾.
Темно в полі; в хутірку ²⁷⁾
Змовкло, заніміло;
Сумно в хаті... цс!.. в кутку
Щось залопотіло —
Мов би вітер зашумів,
Глядь — із покутя злетів
Голубок біленький:
Криличками замахав,
Дівчині на груди пав,
Пригнувся легенько.

Змовкло вп'ять усе кругом... ²⁸⁾
Блідная Маруся
Глянь — під білим полотном
Мертвий повернувся...
Впало полотно: мертвець
(Тварь — темніша ночі)
Звівся; на лобі вінець,
Відімкнулись очі...
Хоче ноги розвести,
Хоче мертвий розплести
Руки омертвілі;
А Марусенька? — Дрожить: ²⁹⁾
Лихо близьке, а не спить
Голубок біленький.

Стрепенувся, розвернув
Криличка легенько:
К мертвому на стіль порхнув ³⁰⁾ —
Сів ³¹⁾ на нім тихенько;
Застогнав, заскреготав
Білими зубами,
На Марусю загарчав ³²⁾
Тихими словами.
Знову мертвий побліднів
З столу голуб ізлетів ³³⁾ —
Дівка пригляділась:
Хто ж? — „О, боже мій святий“ —
То Марусін молодий —
„Ох“ і пробудилась.

Де ж? На лаві, у вікна,
В хаті, де гадала,

4 — 6/II 1829.

Де, задумавшись, вона
Вчора задрімала.
День сіріє; за ліском
Жовтий місяць зникнув;
Тричі ранній під вікном
Півень кукурікнув.
А Маруся не встає —
Ій покою не дає
Сон: щось серце чує...
„Ох, чого ж то ждять мені:
Жив мій милий, чи в землі —
Що мій ³⁴⁾ сон віщує?“

Так ³⁵⁾, як вкопана, сидить
Під вікном небога
І в кватирочку глядить
В поле, де дорога;
Скрізь сідий ³⁶⁾ туман наліг
На широке поле;
А в садочку іней ліг
На дерев'я голе...
Коні через мерзлий сніг
Санки ³⁷⁾ мчать; з - під
кінських ніг
Дим піднявся білий;
Ідуть, ідуть до воріт.
В санках парубок сидить —
Хто? — Марусин милий!

Що ж Марусенько, твій
сон? —
Сужений з тобою!
Із далеких він сторон
З серцем і любов'ю ³⁸⁾
До дівчини прилетів:
Піп вас ³⁹⁾ обвінчає —
Вибирайте старостів,
Хай музика грає.
Русу косу розплітай,
Хусточки заготовляй, —
Під вінець ідіте!
Заготовте рушники,
Заспівають вам дяки
В церкві „многа літа!“

ФАРИС

(З Міцкевича)

Як човен веселий, відчаливши в море,
По синім кришталі за вітром летить
І веслами воду і пінить і оре,
Лебежею шиєю в хвилях шумить:
Так дикий арап, поводи відпустивши¹⁾
Коню вороному, в пустиню біжить;
Кінь шибкий, копита в піску потопивши,
Як криця гаряча в воді, клекотить,
Вже кінь мій по морю сухому ниря
І хвилю піщану грудьми розтина,

Дальше — глибше, дальше — глибше,

Вгору курява вихрить;

Дальше — вище, дальше — вище

Понад пилю кінь летить.

Мій кінь вороний так, як хмара, літає,

І лисина в лобі — як з місяця ріг,

І шовкова грива по вітрові має,

Кругом блискавки розкидає з-під ніг²⁾).

Мчи, літавче білоногий!

Ліс і гори — пріч з дороги!

Дарма мене пальма в полі

Жде з шишками й холодком.

Утікаю я по волі —

Пальма скрилася з стидом

І в повітрі утонула

І шелестом листя з гінця усміхнулась.

Там скали — понура сторона пустинь —

Піддержують неба кінці головою

І дражнять, що гупа копитами кінь,

І сваряться слідом за мною:

„О невіглас! де він гонить —

Там від сонця весь скипить;

Де пісками кінь летить,

Голови там не приклонить

Під шатер серед пустинь —

Небо там шатер один.

Тільки скали там ночують,

Тільки звізди там кочують“.

Вітер свару розімчав;

Я присвиснув — кінь помчав.

Глядь назад — понурі скали

Всі від мене повтікали:

Довгим рядом в степ біжать,—
 Слизли — сліду їх не знать.
 Грак, почувши, що сваряться гори, гадає,
 Що в пустині коня й бедуїна піймає,
 І, розправивши крила, погнався гінцем —
 Тричі голову чорним обвів обручем³⁾:
 „Чую“, кракнув, запах трупій,—
 Сам ти глупий, кінь твій глупий;—
 Хоч найти в пісках дороги
 Хоче паші білоногий —
 Лишня праця: хто зайшов,
 Не виходить відсіль знов.
 Цим шляхом вітри блукають,
 Слід пісками замітають.
 Трав лука ця не несе,
 Ся лука гадюк пасе.
 Тільки трупи тут ночують —
 Тут тільки граки кочують⁴⁾.
 І крачачи когті на мене справляв;
 З граком ми зглянулись око на око —
 Хто ж злякався? Грак злякався і порвався високо.
 Я хотів накарати і майдан напинавсь
 І очима грака я слідив за собою —
 Грак мій чорною плямкою в вітрі повис;
 Показавсь горобцем, і жуком, і бджолою,
 А далі в повітрі цілком розтопивсь.
 Мчи, літавче білоногий!
 Скали і граки з дороги!
 Я оглянувся — аж з Заходу хмара летить
 На крилах широких по синьому склепу:
 В небі хмара гінцем так хотіла прослить,
 Як літав вороним я по степу,—
 І зависла надо мною,
 „З вітром свиснула враждою:
 О, невіглас! там тобі
 Спека груди всі розтопить,
 Дощик з хмари не окропить,
 Куряви на голові.
 Джерело в піску степовім
 Не озветься срібним словом.
 Росу там — к землі не сяде —
 Вльот голодний вітер краде“.
 Дармо, дармо лякає; я мчусь по пісках;
 Хмара, мов занудившись, по небу слоняє,
 Нижче голову склоняє
 І застряла на горах.

А ще раз як хмару очима я скинув —
Ії за всім небом позаду покинув :
Що в серці ховала — я бачив в очах :

Обімліла, зчервоніла
І від злости поблідніла

А далі зчорніла, як труп, і сховалася в горах.

Мчи, літавче білоногий.

Грак і хмари — пріч з дороги ;

Око небо обвело ;

Я оглянувся коло себе :

Ні в пустині, ні на небі

Вже нікого не було.

Мертвий степ — і світ настав —

Людських ніг не цілував.

Все там сном мервецьким спить,

Як звіряк ватага дика

Не боїться, не біжить,

Вперше вздрівши чоловіка.

Мій боже! Тут я вже не перший!

В пісках

Чи люди, чи відьми в степу бованіють?

Чи бродять, чи добичі ждуть там в горах?

Ізді всі — як сніг, і їх коні біліють!

Прибіг — всі ні з місця; гукнув — всі мовчать!

То — кістки:

Стародавня каравана

Вітром з пісків вигрібана.

На шкилетах верблужих — з людей маслаки:

В ями, де лежали очі,

В голі щоки, між кісток,

Буйний вітер піски точить...

І ворожить той пісок:

„Бедуїне ошуканий!

Де летиш — там гурагани!“

— „Не боюсь!“ Кінь мчиться вскок,

Мчи, літавче білоногий!

Відьми, гураган — з дороги!

Гураган^б), страшний брат з африканських вихрів

Серед степу гуля, серед жовтих пісків:

Мене зуздів здалека — і став оглядати, —

Вертячися на місті, собі зашумів:

„Що за вихор летить?.. З моїх менших братів,

Мабудь, вирвавсь, нікчемний, пісок розмітати...

Як посмів він моє дідівське розсипати? —

Заревів — і до мене горою порвавсь,

Зблід, посинів, що я не втікав, не злякався,

Землю рив, пісок сипучий,
Всю Арапію ізмучив
І, як грип-птах, мене з вороного зірвав:
Віддихом огнистим палить,
Кида вверх, об землю б'є,
Крутить, рве, пісок шпуге.
Вирвавсь я, борюся сміло,
Рву, кочком пісок несучи,
Роздираю його тіло
І зубами мну, гризу.
Гураган з моїх рук хотів в небо втекти —
Та не вирвавсь: в півтіла зірвався і рунув
І піщаним дощем мене зверху облив,
Але ліг біля ніг моїх валом — і лунув.
Віддохнув я! На звізди тоді поглядів,
І все небо як раз золотими очима
Зріло все на бедуїна,
Бо прич мене ніхто на землі там не жив.
Як то люблю по волі дохнути грудьми!
Віддохнув я так широко,
Що повітря в Арбістані
Ледве на віддишку стане.
Як то люблю поглянуть очима всіми!
Розпістерлось моє око
Так далеко, так широко,
Що більш світа засяга,
Ніж — як небо заляга.
Як то люблю розкинутись серед степів!
Я розкинувся тілом і руки розняв,
І, здається, світ з сходу на захід обняв:
Моя думка в повітрі літає і рветься
Вище, вище і вище — аж в небо несеться.
Як бджола топить з жалом кінець животів,
Так я з думкою й душу у небо втопив.

Червень 1829
с. Милушки

ДВА ВОРОНИ

(Із А. С. Пушкіна)

Ворон к ворону летить,
Ворон ворону кричить:
Де б нам, вороне, поснідать?
Як би нам про те розвідать?

„Єсть: лети за мною вслід —
Буде снідання й обід:
В чистім полі куш рокити —
Під кущем козак убитий.

Хто й за що убив його —
Тільки сокіл зна того,
Та кобилка вороная,
Та козачка молодая.

З поля сокіл улетів,
На кобилку ворог сів.
А козачка жде милого,
Не убитого — живого.

20 травня
1829

ВІДЬМА

(Уривок з казки)

Садилося сонце за синім Дніпром;
За сонечком вечір спускався!
За вечером — ніччю, як сивим сукном,
І поле і ліс укривався.
Між хмарами місяць тихенько котивсь,
І на небі звізди займались;
А піняві хвилі Дніпрові дулись
І берег високий лизали.
Задумалось поле; утихло кругом;
Хіба де собака залає;
Хіба де рибалка заплеше веслом
Та хвилею пісню співає;
Хіба де в рибалок багаття блищить,
Та часом голосить сопілка,
Та де где гадюкою вниз пролетить,
Із неба зірвавшись, зірка.
Під Києвом ліс єсть, над самим Дніпром,
Ніхто ним прийти не посміє,
І сумно в тім лісі, і сумно кругом:
Огонь в нім серед ночі тліє;
Щось плаче, мов діти, гуде вечерком
І виє щось, мов би собаки;
А що найстрашніше — в тім лісі гніздом
Давно завелись гайдамаки —
Не раз бородатих давили купців
І коней, і крам відбирали;
Не раз подорожніх багатих панів
Як липку сиру обдирали.

У лісі курінь; в курені — гомітня;
Бурлаки багаття розводять;
Осідлані коні кругом куреня
Непутані, попаски ходять.
На конях роз'їзжують два сторожі —
Із крамом купців виглядають;
Ті сучать аркани, ті гострять ножі,
Ті ружжя свої заряжають...
Понурий отаман під дубом сидить
І уси на палець мотає:
Не хоче він ради ні з ким розділити —
Ніхто його думки не знає.
Находила північ. Зібравшись в кружок,
Казок гайдамаки казали:
Про Дін, про Гаркушу, про гарних дівок,
Про парнів, що Січ боронили;
Про злих вовкулак; про Твардовського рід;
Про мертвих, що челядь лякають;
Про військо московське, про киевських відьм
Про змій, що до баб прилітають...

Один гайдамака

Єсть хатка під лісом — гін двоє від нас,
В ній баба стара проживає;
Опівніч до баби (я бачив не раз)
Коромислом змій пролітає.
Ще в Києві жив я. Там цілий Подол
Про знахарку - бабу городить,
Про скриню, про гроші...

Отаман

Я й сам підглядів,
Як з Києва вчора вертався
Лужком поуз хату: якийсь сатана
Непевний до баби спускався...
І гроші є в баби?

Гайдамака

Їм ліку нема —
Як в нехриста жида.

Отаман

— Ну, діти!
Не лишне б у баби замки підтрусить
Та руки в калитці погріти...

ЛЕДАЩО

(Баляда)

Зле подумай,— то лукавий
Мов за руку поведе.

Недалеко від Полтави,
Де широкими голлями
Ліс над Ворсклою гуде,—
З предка, з діда хуторами
Незавидний жив козак.
Сотник - предок на полях,
З яструбами - козаками,
Із вильотами, усами,
Сіяв ляха по степах:
Шаблю — кістка вищербляла,
Шапка — маком розцвітала,
Коник — соколом літав...
А у внука над стіною
Шабля вищербилась — ржою,
Кінь — на стійлі задрімав
Замість шаблі та рушниці,
Брязка чарка по полиці,
Ляха в пляшці воював.
Те, що предки потом збили,
Скарб, худобу накопили —
Все козак прогайнував:
Сіли злидні хуторами,
А наслідничок — руками
Кішці й хвіст не зав'язав...
Що ж задумав? Він душею —
І без праці, без трудів
Поеднать хотів чортів:
І, північною добою,
Із руки своєю кров'ю
Лист лукавим написав,
І зжидав гостей на лаві...
(Зле задумав — а лукавий
Мов над шиєю стояв).
Жде та жде їх...
Під полою
Поле й ліс приспала ніч;
Вже понурою порою
Півень проспівав північ;
Світло в небі догоряло:
Все, як в кладбищі, мовчало —
Не шорхне на гольці лист...

К світу вихрі закрутили ;
Писк піднявши, пси завили:
Бризки, регіт, гомін, свист !
Вся земля заколихалась,
Стая пугачів зібралась
На оселях в хуторах,
На воротіх, на тинах...
Чорт із двірнею своєю
Вперся в хату — за душею
І, як в бурю грім, гримить :
„Ти бажав на душу свата ? —
Я твій сват ! — та людська хата
Не для нас... — чорти ! — беріть ! —
Будем в пеклі душу гріть...“
Із громовими словами
Двірня в пір'ях, в ковтунах —
Ландюгами, кайданами,
На руках і на ногах, —
Козака кругом вмотали,
Як листок, козак трусивсь :
(Чорт на страхи не дививсь).
Грім креснув і дощ полив...
В ад тягли... Козак моливсь...
І аж в пеклі опинивсь —
Як би не... — не пробудивсь.

Село Миялюшки
1830

БАНДУРИСТ

На дереві жовкне по осені лист...
Свій вік переживши, сидий бандурист
Під віконню пісні співає.
Біжить чередою за ним дітвора,
Сідого проводять з двора до двора,
А дід на бандурі їм грає :
Під звонкії струни гетьмани встають,
І прадіди в струнах бандури живуть,
І дишуть холодні могили :
Бренчать, — як козаки боролись з врагом...
І як під широким московським орлом
Козаки нагрілись, спочили. —
Ті давні набіги, ті давні борби
Остались у головах старців сидих —
Там дідівська давність схована...

Дід строїть бандуру; пробіг по струнах —
І струни говорять в костистих руках,—
І старець співа про Богдана:

„Обріс мохом сірий камень, в полі лежачи,
Зажурились козаченьки, дома сидючи —
Дім — пан — робочому;
Козакові охочому —
В полі погулять! (2 рази).

Закракали ворононьки над Батурином,
Ідуть козаки на радоньку з паном гетьманом.
Кра! кра! — з свого краю
Козак піде до Дунаю —
Будем провозать! (2 рази).

Розпустились парості в ясної зорі,
Затрубили в жерстяний ріг в гетьманськім дворі,
Блись! Блись! — зірка встала,
Світлий волос розчісала
Мирові не будь! (2 рази).

Заіржали кониченьки, у ясел стоя,
Зготовлена козаками дорожня зброя.
Спис, шабля гостренькая,
І рушниця ціленькая.
І козацький кнут. (2 рази).

Задзвонили в Батурині у великий дзвін:
Прощається із Богданом весь гетьманський двір.
Йде рада за гетьманом —
За Богданом добрим паном
В поход провозать. (2 рази).

Закричали сірі гусі, в вирії летючи:
Заспівали козаченьки, в поход ідучи,—
Крик! свист! музика грає;
В вітрі короговця має;
Коники іржать. (2 рази).

Кругом поле широке рясом зацвіло:
Не ряст—військо (sic) гетьманське у поход вийшло —
Під ним земля дрожить;
Курява стовпом стоїть,
Хмари в слід ідуть. (2 рази).

Попереду сам Богданко конем виграє;
Він до синього до моря степом прямує —
Ідуть моря оглядати,
Жупанів набирати,
Грошей нагрібать! (2 рази).

II.

Бандуристъ.

На деревья жовчине по Осени, листья...

Свой свист порожняк, садясь бандуристомъ

Надъ высокимъ пышнымъ флигелемъ

Тонкимъ передомъ за ивнягушваромъ,

Сидитъ проводя въ дворъ до двора,

А гдѣ на бандуру нѣтъ гласъ:

Надъ звонкимъ струнамъ, Гейманамъ, встаетъ

И пражу, въ струнахъ бандуры, жидуетъ,

И дитяетъ холоду и морозамъ:

Бренкиетъ, — какъ Кодакъ, Бренкиетъ въ вразомъ...

И какъ нигдѣ широкимъ Мостовымъ орлятомъ

Шоаки настрѣжетъ, споряки. —

Ты давнишней, ты давнишней Борбѣ

Остатки у головая Старина сидитъ —

Шайнъ, гдѣ дѣла давнишней сегодня...

Сидитъ отрокомъ бандуры, пробилъ по струнамъ.

И струны совершилъ въ костыльскихъ рукахъ, —

И старенько фливалъ про Богдана:

Обиелъ пономъ свѣтъ каменъ, въ пономъ свѣтъ.

Летъ (Борочинъ)...

Автографъ Л. Боровиковскаго 1830 року

*

Тричі місяць роги зводив, тричі полоскавсь:
З козаками додомоньку Гетьман не вертавсь.
Батурин снігом вкрився;
Десь Богданко забарився —
Додому нема. (2 рази).

*

На четвертий жерстяний ріг в полі заревів
То Богданко із походу веде козаків —
Звісивши головоньку,
Ідуть коні додомоньку
Козак утомивсь. (2 рази).

*

Вітались козаченьки дома з батьками;
А на дворі на гетьманським музики грали;
Козаки сходились,
Сріблом, золотом ділились,
Пили, гуляли. (2 рази).

*

Після зими й негодоньки зацвіли садки;
Після війни — відпочили дома козаки:
Козак світом мутить;
Дома п'є та вусом крутить —
Та все не гуля! (2 рази).

Село Милюшки
1830

ЧАРІВНИЦЯ

(Баллада малороссийская)

Посвящается брату Ивану

Hanc ego de caelo ducentam sidera vidi.
Fulminis haec rapidi carmine vertitur iter:
Haec cantu finditque solummanes sepulcros.
Efit, et tepido evocat ossa rogo.

Tibullus, l. 2.

1

Понад гаєм, над водою¹⁾
Стелються тумани;
Стоять в шатрах над річкою
Волохи - цигани;
А між тими циганами
Циганка ворожка,

Та до тої циганочки
Втоптана дорожка²⁾.
Туди ходять в темний вечір
Молоді дівчата
З хлібом - сілля до ворожки
Сужених питати:

Питаються циганочки —
Де зілля копати,
Питаються — як тим зіллям
Хлопців чарувати.

2

Пливе тихо над водою
Місяць молоденький:
Вподобався дівчиноньці
Козак молоденький.
Та не знала Марусенька
Як причарувати,
Та побігла в темний вечір
Ворожки питати.

3

Понад гаєм, понад полем
Туман налягає;
В однім шатрі циганочка
Огонь розкладає,
Та до огню приставила
Рівні два горшечки:
В однім горшку зілля варить,
В другому — клочечки;
Под горшками на прутині
Дві жаби печуться⁴⁾,
Стоїть з нею, як плат блідна,
Дівчина Маруся.
Звела з неба вороженька
Дві яснії зірки⁵⁾,
Ворожила, примовляла
Кругом коло дівки,
Розірвала сухі жаби,
Зілля відцідила —
Молодую дівчиноньку
Чарувати вчила;
Дала дівці піску в жменю,
Вузлики жаби й зілля:
„Буде тобі, моя доню,
Бажане весілля“⁶⁾

4

„Не ходи, Грицю, на ту улицу! —
„Бо на тій улиці — дівки чарівниці:
„Одна дівчина чорнобривая —
„То чарівниця справедливая;

„Друга дівчина чарів не знала —
„То ж тая Гриця причарувала⁷⁾.
Тільки Гриця із парубків
Маруся любила;
Тільки Грицю по серденьку
Маруся не мила:
Тікай, Грицю, Марусеньки,
Бо в тебе влюбила —
Бо не дурно Марусенька
Ворожити вчилася...

5

Пливе місяць молоденький,
Розігнувши роги⁸⁾.
Марусенька, в місяць глядя,
Стоїть край дороги,
Та вийняла з-за пазухи
Циганчині чари,
Та скликала річчю - словом⁹⁾
Із трьох країв хмари.
„Всі хмарочки до купочки: —
А місяць угору! —
„Сюди йтиме мій миленький
„З улиці додому“...¹⁰⁾
Та врізала русу косу,
Та в клубочок збила,
Зняла перстінь із рученьки —
Сю річ говорила:
„Місяць на небі;¹¹⁾
„Камінь на землі;
„Риба в морі;
„Звір у полі;
„Грицько піде додому, —
„А я по сліду йому:
„Коли вони зйдуться пити,
гуляти, —
„Тоді нас будуть злі люди
розлучати!“
Тричі, стоя, Марусенька
Сю річ промовляла,
Тричі звела дві зірочки
Й косу розплітала....
Далі взяла — коло чарів
Перстінь положила,
Та й побігла додому ку —
Щоб мати не била.

„Ой бачиться — наплачеться —
 Самі сльози ллються:
 Від милого сватів нема
 Від нелюба шлються!“¹²⁾
 Так темненькими ночами
 Маруся співала,
 Поки в циганки-ворожки
 Чар не добувала; —
 Тепер місяць ще не сповнивсь —
 (І люди не знали),
 Як від Гриця до Марусі
 Старостів прислали.
 Через тиждень — в молоді
 Музики заграли,
 І в неділю на весілі
 Свати заспівали:
 „Ой ти, душенько,
 Наша Марусенько!
 Відсунь віконце —
 Подивись на сонце:
 Чи високо сонечко на небі?
 Чи багато боярів на землі?
 Чи хороший молодий на
 колір?

— „Ууу!

Ой брат сестру виража:
 Оце тобі, сестро, дорога,
 Ідь же ти до свекра здорова!
 Та будь же ти здорова, як вода,
 Та будь же ти багата, як
 земля!“¹⁴⁾

7

Чого ж тому молодому
 Весілля не мило?
 Чого йому Марусенька
 Так швидко остила?
 Повісив він головоньку,
 Як листочок в'ялий;
 Нудно йому на серденьку
 Очі повпадали...

Курськ
 1831

Питається чоловіка

Марусенька тихо:
 Відкіль тобі журба твоя?
 Відкіль твоє лихо?? —
 А чи пісні, вечерниці
 Убавили груди?
 А чи твою головоньку
 Наврочили люди?
 „Ох, не пісні, не уроки —
 „Журба мене з'їла!
 Чомусь мені, голубочко,
 Женьтьба не мила.... —
 Оцеї мене перстінь із'їв!
 З вечорниць ідучи,
 На дорозі із сим перснем
 Узличок налучив!
 Я узличок, розв'язавши,
 На шляху покинув;
 Перстінь взяв собі на палець —
 І з тої години
 Світ немилий, ніч безсонна,
 В'яну — як билина!..“

8

Тече річка, вік із віка,
 Та води не спали,
 А Гриценська в дві неділі
 В душині сховали....
 Овдовіла Марусенька —
 Сама захворіла
 Й до своєї могилоньки
 Чари проклинала....¹⁵⁾
 Коли б була Марусенька
 Циганки не знала,
 Коли б була та ворожка
 З чарами пропала!
 То ти б була, Марусенька,
 Гриця не згубила, —
 То ти б була, Марусенька,
 Й сама була жива:
 Бо чарами верховодить
 Нечистая сила.

ЖУРБА

Горе ж тому кораблеві,
Та у море занесеному,
Горе тому сиротині,
Від родини відлученому!
Куди віне буйний вітер —
Корабль в хвилях потопається,
Куди гляне сиротина —
Слізеньками обливається
Ніхто з моря кораблика
До берега не привертає,
Ніхто в горі сиротинки
До серденька не пригортає.
Горе ж мені на чужині:
Ніхто мною не кохається:
Чи заболить головонька —
Ніхто мене й не питається!

Лягла журба на серденько
Так, як камень на могилоньку,
Схилилася головонька,
Як маківка на билиненьку...
Коли б мені на чужині
Крильця дав соловейчко:
Знявся та полетів би я,
Куди рветься моє сердечко!
Коли б мені на чужині
Родинонька та далекая:
Велась моя б розмовонька
Веселая та легенькая...
Лети, сизий голубоньку,
Де рід мене сподівається:
Скажи моїй родиньці —
Я за нею убиваюся!..

УБІЙСТВО

На заході ранне небо
Мов кров'ю залито;
Прийшли вісті до милої,
Що милого вбито.
Не на війні його вбито —
Затягнуто в жито:
Червоною китайкою
Рученьки прикрито,
Зеленою оливою
Очиці залито.
Прилетіла возуленька
На головку пала,
Та випала оливоньку,
Та й заворкувала:
„Такі очі, такі брови,
Як у мого пана“.

Десь узялась його мила,
Голубонька сива,
Та підняла китаєчку,
Та й заголосила:
„Чи ти, милий мій, упився,
Чи з коника вбився,
Чи за мною молодого
Гірко зажурився?“
— Я не впився, моя мила,
З коня не звалився,
За тобою молодого
Я не зажурився.
Сподобав я чужу жону —
Удівоньку милу:
Поховали брати її
Та й звели в могилу!..

РИБАЛКИ

Після бурі дівчинонька
З Дону воду брала:
„Чиє хвиля веселечко
К берегу примчала?“

„Чи не того рибалоньки,
Що вірно кохала,
Що від нього до зіроньки
Ніченьки не спала?“ —

Пливе човен — та вже його
Вода затопляє;
Та на човні знакового
Рибалки немає.
Буйний вітер з давніх давен
Хвилю поганяє;
Понад Доном чорний ворон
Кряче й промовляє:
„Ой, покинув рибалонька
Човник і весельце,

Та затопив у Донові
Вірненьке серце.
Ой утопив рибалонька
Та й мовив річима:
Пливи човне й веселонько —
Де вірна дівчина!“
Нехай човен мені буде
Замість домовини;
Хай весло поставлять люди
Хрестом на могилі!“

ДІН

Питається море в Дону:
„Відкіль гониш води?
Яку росиш ти сторону
І поїш народи?“
„Біжать мої світлі води
З далекого краю:
Славні сторони й народи
Рошу й напуваю.
„Сто станиць на моїх кругах
Мене поважають,
Сто полків-орлів літучих
Коней напувають.
„Їх воєнна слава давня
Як сам я — без краю!

Я їх щастя, я їх знамя
Купаю й кохаю!
„Там дівчата злоту й шовку
І щоту не знають;
Там козаки в царськiм війську
Маком розцвітають.
„Там у вині в винограднім
Купаються діти,
Там у степу неогляднім
Табуни без сміти.
„Цар козаків зна кохати
Дав їм батька — сина:
Донське сонце, донська мати
Царська дитина“.

ДНІПР

Над Дніпровськими лісами
Ніч шатром розіп'ялась;
Дніпр з крутими берегами
Ніччю дужче розігравсь.
Понад берегом мохнатим
Сосни почали дрімати
Під пісні свого Дніпра.
Так над колискою мати
Спать дитину присипля...
Тихо! Сумно! Тільки часом
В пуші пугач закричить,
Тільки хвиля викрутасом
Плеще... й місяць четвертить.

Місяць плава над лісами;
В куренях у рибаків
Вже давно нема огнів,
І святими ліхтарями —
Небо жевріє зіздами...
Дніпре, прадіду віків!
Срібним плеском хвиль глибоких
Розкажи мені дідів
Казку добристей високих
Розгласи в далекий край
Славу давнюю України,
І князів святії тайни
Перед світом не скривай!..

КОЗАК

(Подражание народной песни)

Не стаями ворон літає в полях,
Не хліб сарана витинає,
Не дикий татарин, не зрадливий лях,
Не ворог москаль набігає,—
То турок, то нехрист з-за моря летить
І коней в Дунаї купає:
Йде в город—в чумі мов весь город лежить,
Селом—і село западає.
Він хоче весь світ під коліно зломить,
Побить, потопить у Дунаї...
Нехай лиш виводить на поле шайки—
Поміряємсь силами в полі!
Уже ж не без бога християнські полки
І вольний козак не без долі.

Широкою гриву на вітер пускай,
Неси мене, коню, за бистрий Дунай!

Неси мене, коню,—заграй під сідлом—
За мною ніхто не жаліє,

Ніхто не заплаче, ніхто з козаком
Туги по степу не розсіє:
Чужий мені край свій, чужий мені світ,
За мною сім'я не зание—

Хіба тільки пес мій, оставшись в воріт,
Голодний, як рідний, завие!

За море, за море—вітри спережай,
Неси мене, коню, за синій Дунай!

Не треба на полі вожатого нам;—
Вожатий нам звізди; за мною
Товариші-хмари; а буйним вітрам
Дорогу дамо за собою.

За синій Дунай—по степах розгуляй:
Нам поле трави не зокпие...

Постіль мені буде—широкі поля;
А чорная хмара—покриє.

Умиюсь—дощами; утрюсь—чапраком;
А вичеше—терен колючий;

А висушить—сонце; в степу під дубком
Напоїть рівчак говорючий...

Не ніживсь я зроду: у неньки колін
В постелі в півдня не валявся,

Мене не лякали ні буря, ні грім,
З баталії в ліс не ховався.
В татарина коней в полях віднімав,
Як пух — розвівалися ляхи;
Я забраним сріблом коня убирав,
В їх сідла, в їх китиці, бляхи...
Під турка, мій коню, — і врем'я не гай —
Неси, де глибокий розлився Дунай!
Не гай мене, коню, бо турок не жде,
Бо турок все палить, плюндрує;
Там слід вигоряє, де з ордами йде —
Він дума, що світ завоює.
Розсію, розвію я сам ворогів,
В Дунайській їх витоплю хвилі,
А сам відпочину посеред степів,
З конем на високій могилі...
А може поляжу й сам серед степів
З тобою, ти вірний мій коню!
Широким я тілом згодую орлів,
А кровію моря доповню;
Курчавим я чубом поля застелю.
Дам зброю я краю чужому;
А білії кості в свій край відішлю —
Дунай занесе їх додому.
Прощай же, отчизно, ти рідний мій край!
Неси мене, коню, за бистрий Дунай.

ЧОРНОМОРЕЦЬ

То не сірий туман
З Чорномор'я підняв —
Піднімаються гуси то сірії;
То не хмару снігів
Буйний вітер навів —
Піднімаються леbedі білії.
Кричать гуси: гел-гел...
А за ними орел
Іспускається з хмари високої;
„Не тікайте вгорі,
Гуси сірі мої!
Підождіте орла, мої любії!
Я не бити лечу, —
Розпитати хочу:
Чи не бачили ясного сокола?

Чи не стрітили ви
 Багатир - голови,
 З Чорноморії доброго молодця ?“
 „Коло моря убит
 Чорноморець лежить;
 Його ручки лежать на три штученьки,
 Його ніжки на згляд
 Край дороги лежать;
 Крізь реберця — трава пробивається.
 Серед степу того
 Ніхто к тілу його
 Із живої душі не ласкається:
 Тільки ластівки три
 З - під сідої гори
 Пригортаються: перша ластівка —
 Мати рідна рида;
 А другая — сестра;
 Третя ластівка — жінка покійного.
 Де матуся рида,
 Там кровава ріка
 Протікає до моря глибокого;
 Де рідненька сестра,
 То вже річка пройшла
 І просохла, не влившись до моря;
 А де жінка була —
 І росиці нема,
 І зав'яла трава край покійного“.

ВИВІДКА

1
 В чистім полі
 Дві тополі.
 Під топольми криниченька,
 Там дівчина
 Чорнобрива
 З криниченьки воду брала,
 З козаченьком розмовляла:
 „Козаченьку,
 Бурлаченьку,
 Зелененький барвиноньку!
 Сватай мене, дівчиноньку!“
 „Дівчинонько,
 Рибчинонько!

Ой рад би я тебе сватать,
 Та боюся твого брата.
 Ой Галочко,
 Коханочко!
 Отруй серце свого брата,
 Тоді буду тебе сватать“.
 „Де ж отрути
 Роздобути?
 Умер батько, вмерла мати,
 Не навчили чарувати“.
 Ой дівчино,
 Сиротино!
 Стоять в полі дві ялини,
 На ялині дві гадини.

Вийди, Ганно,
 В поле рано:
 Там ялину сонце пече,
 А з гадини ропа тече:
 Пригни спину
 Під ялину.
 Підстав, дівко, коновочку
 Під гадючу головочку.
 Брат твій Марко
 На ярмарку:
 Навари ти йому пива,
 Щоб їм брата отруїла“.
 В неділеньку
 Веселеньку
 Брат з ярмарку приїжджає,
 Сестра брата привітає.
 Брату пива
 Виносила:
 „Напийсь, брате, того пива
 Що я вчора наварила“.
 Не п'є Марко
 Тії чарки:
 „Напийсь, сестро, вперед сама,
 Щоб не звела мене з ума“.
 Сестра - змія
 Поблідніла:
 „Пила, брате, вже я сама,
 Се для тебе зоставила“.
 Братик пивця
 Як напився,
 За серденько ухавився
 Із коника повалився:

„Яке диво
 Твоє пиво:
 За серденько ухватило,
 З вороного повалило?..“

2

В чистім полі
 Дві тополі:
 Під топольми криниченька,
 В ній холодна водиченька.
 Там дівчина
 Чорнобрива
 З криниченьки воду брала,
 З козаченьком розмовляла:
 „Козаченьку,
 Бурлаченьку,
 Зелененький барвиноньку!
 Сватай мене, дівчиноньку!“
 „Дівчинонько,
 Рибчинонько!
 Твоє пиво, пиво - диво
 Брата за серце схватило
 І схватило —
 І звалило
 З кониченька вороного,
 Струїть мене, молодого!
 За науку,
 Зміє - суко
 Тепер іди — хоч за ката, —
 Отруїла свого брата!“

ПАЛІЙ

Люлька в роті зашкварчала,
 Шабля в ніжках забря-
 чала;
 Шабля різанину чує,
 Люлька пожари віщує.
 Сидить дома, на покої
 Не пристало козакові:
 Склич, козаче, склич дружину,
 Іди, Палій, в Ляхівщину.
 Годі, коню, в стійлі спати,
 Підем Ляхів полякати:

Швидче мчи, ніж кремнем збита
 Згасне іскра від копита...
 Хто, як стрілка із майдану,
 Вихрем мчиться за Україну?
 Яр, ліс, річка, туча синя
 Козакові не запиная.
 Хто в траві — врівні з травою;
 Хто в воді — врівні з водою;
 Хто у лісі — врівні з лісом,
 Ніччю — перевертнем бісом?
 Палій!

Ранні півні не співали,
В Польщі замки запалали :
У пожарі жида шкварить,
І з пожару люльку палить
Палій.
Де був замок — пепелище :
Де цвів город, там кладбище :

Враже поле кров'ю мочить
І об камень шаблю точить
Палій !
Ще й не мріло, не світало,
Польщі край — як не бувало...
У Палія на причілку :
Крикнув півень на засіку :
„Кукуріку !“

ВОЛОХ

За морем степ, край моря степ,
В степах Волох з шатрами
ходить :
Крива коса, зубчатий серп
Волоха в поле не виводить.
Волох не йде в полки служити,
Волох живе — як набіжить !
Широкий степ — його постіль ;
Кругом стіна — із небом гори ;
Нежаний хліб, небрана сіль,
Півголий сам, а діти голі :
Зате ж татарин, німець, лях
Не гріли рук в його шатрах.

Пани в хоромах просять сна,
Купець моря перепливає,
Моряк в воді шукає дна ;
Мужик в судах поріг змітає :
Волох бідняк в шатрі сидить
І смачно їсть, і міцно спить...
Зима — коло огню в шатрах ;
Весна — лежить він під зіздами ;
А літо — ходить по степах
З ширококрилими шатрами :
Без хліба сит, без хати пан,
Густий туман його жупан !

ЗИМНІЙ ВЕЧІР

(З Пушкіна)

Буря в хмари небо криє,
Сипле сніг, як з рукава,
То звірюкою завие,
То застогне, як сова,
То, соломуча закрутивши,
Попід стріхою шумить,
То в вікно, мов припізнівши,
Подорожній, торготить.

Вся промокла наша хатка,
Тихо в хаті і темно ;
Що ж на лавці паніматка
Зажурилась під вікном ?
Чи підслухуєш, як свище,
Віє вітер і шумить,
Чи як дзигою на дніщі
Веретеночко дзижить ?

Вип'єм, добра паніматко !
Ну, по одній наливай ;
Вип'єм з горя : де ж кухлятко ?
З веретеном не дрімай.
Заспівай, „як мати сина
Вигоняла до Орди,
Як до зірочки дівчина
Неньці принесла води“.

Буря в хмари небо криє,
Сипле сніг, як з рукава,
То звірюкою завие,
То застогне, як сова...
Вип'єм, добра паніматко,
Ну, поодній наливай ;
Вип'єм з горя, де ж кухлятко ?
За починком не дрімай.

РОЗСТАВАННЯ

(З пісень)

Ой кряче ворон, негодоньку чує:
Щось козакові серденько віщує.
Козак сідла коня вороного,
Він хоче їхать до краю чужого,
Хоче на полі пошукати долі:
Козацька охота — гірше неволі.
Роду й худоби не жаль козакові,
Та жаль дівчини йому молодой.

Зіронька ясна за місяцем сходить:
Козак із двора коника виводить;
Козак на коні вороному грає;
Дівчина вийшла, козака питає;
„Серце - козаче, як рано рушаєш,—
Куди так рано з двору виїжаєш?
Чи їдеш в поле сонечко стрічати,
Чи тугу з серця в степу розсипати?“

Козак

Зірко - дівчино! Треба нам розстатись...
Серденьку, скушно, душно дома жити,—
Іду по степу тугоньку розбити;
Буду я в морі коня напувати,
Буду край моря доленьки шукати.

Дівчина

Місяцю ясний! — не їдь ти далеко:
Щось моє б'ється серденько не легко;
Кінь під тобою вороний сумує —
Кінь вороненький недоленьку чує.

Козак

Дівчино - душко! — Серденько не знає,
Де козакова доленька гуляє;
Кінь вороненький того зажурився,
Що ще сьогодні води не напився...

Дівчина

Свіжий барвінку! Хто ж тобі без мене
Білу на полі постільку постеле?
Кому в чужбині ти промовиш слово?
З ким ти поділиш вірну розмову?

Козак

Крихто Марусю білу постелю
Сніг, завірюха у полі постелють;
Серцем сирітським, щирими словами
Буду балакати з буйними вітрами.

Дівчина

Голубе сизий, козаченьку любий!
Хто ж тебе в полі к серцю приголубить?
Хто тебе вкриє звечора легенько,
Хто тебе збудить до світа раненько?

Козак

Яр між горами мене приголубить;
Густі тумани звечора прикриють;
Пуща над яром з вітрами розбудить,
Ранняя в полі роса личко змие.

Дівчина

Серце - козаче! в далекій країні
Ти ж не забудеш об своїй дівчині?
Словом, хоч рідко, рідним відзивайся...
Та гірше всього — додому не гайся!

Козак

Буду я письма слъозами писати,
Буду вітрами письма присилати...
Де козакові — де в світі не бути,—
Як тебе, серце, як тебе забути? —
Мені згадають, темненької ночі,
Дві ясні зірки — твої карі очі,
Серцю згадають, милої любови,
В ворона крила — твої чорні брови;
Рум'яні щоки — куш в лозі калини;
Сосна в дуброві — станочок дівчини...

Дівчина

Серця ж, козаче, не давай нікому,—
Та швидче, милий, вертайся додому!

Козак

Тоді я буду додому вертатися,
Як буде шука з голубом кохатися;

Як Дніпр наш буде сине море пити
Та буде хвилю назуспать котити...
Треба вірненько Дніпрові служити,
Прийдеться в полі головку зложити...

Дівчина

Хто ж тобі в полі очиці закриє;
Хто біле тіло до гробу обмие?
Хто проспівас над тілом, козаче,
Викопа яму, як рідне, заплаче?

Козак

„Крилами ворон очиці закриє;
Дош із вітрами біле тіло змие;
Кінь вірний яму виб'є копитами;
Дикі завиють звірі коло ями;
На місто дзвонів — вороння закриче;
Біла на полі береза заплаче“.

Кінь полетів — на вітрі грива має;
У воріт стоя, дівчина ридає.
В раннім тумані козаченько скрився;
В дівки рукавчик слізьми ізмочився.
Блудить, літає козаченько в полі:
Козацька охота — гірше неволі.

В три-годи вітер ворона заносить;
Ворон дівчині кісточку приносить.
То ж тая кістка — козака милого:
Вже три годи — дівка вийшла за другого.

РОСІЙСЬКІ ТВОРИ

ДВЕ ДОЛИ

Жили два брата родные. У младшего брата было довольствие и счастье во всем; а с этим и почет народный и братство со знатью. А старший, трудясь дни и ночи, не знал излишества, кроме насущного хлеба да лихенькой бедной избушки.

Лето. Старший приходит к меньшему — просит себе в поле работы. Взялся он у младшего жать со снопа. Ни отдыха, бедный, ни праздника старший не знает; в будний день на работе; а праздник — идет сторожить заработок свой горький.

Рано, однажды, в праздник, застал он на братнином поле, что бедная, в нищенском рубище, девка ходит между копнами и дер-